
ВО ОДБРАНА НА ИСТОРИЈАТА*

Одбраната на историјата стана особено актуелна во периодот на постмодернизмот или постструктурализмот, а теоретичарите од различна провиниенција даваат свои толкувања и одговори наспроти нападите на кои е постојано изложена. Нивната одбрана, главно, се однесува на историјата како научна дисциплина, со нејзините алатки и резултати од работата на историчарот. Овде, сепак, станува збор за една посепцифична и посуштинска одбрана на историјата во нејзиното пошироко значење, како минато кое постоело и се случило, но, кое подлежи на политички притисоци да биде заборавено или променето. Се работи за посебниот *македонски случај* во кој за клучни историски прашања одлучува политиката. Значи, се работи за одбрана на злоупотребената историјата.

За разлика од македонскиот случај, постабилните општества и држави, по правило, имаат мошне развиена стратегија за почитување на стручноста, научноста и компетентноста на врвните историографи во правењето анализи и стратегиски планови за настапувањето на меѓународната сцена во периоди кога се отвораат судбински прашања за нацијата, кога се отвораат нови или се затвораат стари правила на однесување на државите и народите.¹ За жал, во Република Македонија, меѓународната политика често ја водат некомпетентни кадри, а од „избраните“, по потреба, историчари, се бара следе-

* Насловот на рефератот е земен според истоимената книга на Ричард Еванс „Во одбрана на историјата“ објавена во 1997 г., а во Република Македонија преведена во 2012 г.

¹ На пример, на Версајската мировна конференција 1919 г. големите сили победнички во своите делегации имале експерти од повеќе области, меѓу кои и историчари со светски глас. Во Британската делегација се наоѓал историчарот Едвард Халет Кар, кој тогаш работел во Министерството за надворешни работи. Истиот се нашол во слична улога и во 1946 г. на Париската мировна конференција. Историчарот Арнолд Жозеф Тојби покрај својата високопрофесионална ангажираност како научник-истражувач и универзитетски професор, исто така, повеќе години работел во Министерството за надворешни работи на В. Британија (од 1915 до 1919 и од 1935 до 1946 г.) и бил во експертските комисии при британската делегација на двете мировни конференции во Париз 1919 и 1946 г. (Виолета Ачкоска, *Вовед во историјата*, Скопје 2014, 25-26.)

ње на една неука, сервилна политика која потпишува договори со кои се откажува од правото на самоопределување на македонскиот народ, наспроти меѓународното право. Се работи за Договорот за добрососедство и пријателство со Бугарија од 2017² и Договорот со Грција (т.н. Преспански) од 2018 г.³

Актуелното прашање околу македонската историја и идентитет не е ништо ново во филозофијата на балканизмот.⁴ Затоа, Стефан Требст ја потенцира таа понагласена национална компонента во македонската историографија за време на СФРЈ, произлезена од потребата за поголемо дистанцирање од српските и од бугарските историски влијанија.⁵ Неспорно е и денес дека соседите ја користат историјата како опробана алатка за докажување легитимитет над територијата на Македонија. Улф Брунбауер, правејќи анализа на развојот на македонската историографија по 1991 г., смета дека „прашањата на националниот идентитет се високо исполитизирани“. Сепак, негативниот став на соседите кон Македонија, според него, предизвикува кај населението „длабоко чувство на несигурност, што се компензира со јавни дискусии за прашањата на националниот идентитет.“⁶

Самото име Македонија, поврзано со антиката, отворало уште поголеми апетити кај соседите, заедно со територијалните. Грчката политика преку капитуланството на македонската власт, дефинитивно успеа во заграбувањето на „историскиот легитимитет“ и ексклузивното право на античкото минато и на името Македонија. Во нејзината дипломатска игра и историски фалсификат на негирање на постоењето на македонско малцинство во северниот дел на Грција (Егејска Македонија) ја бранеше тезата за наводниот „иредентизам на Скопје“, кое зборува со јазикот на XIX век.⁷ Токму затоа беа толку

² Претходно, во 1999 г. беше потпишана Заедничката декларација со која Република Македонија фактички се откажа од заштитата на дел од македонскиот народ кој живее во границите на Република Бугарија.

³ Грчко-македонскиот договор потпишан во Преспа, не само што во многу сегменти е во спротивност со меѓународното право, туку е и антиисториски зошто е фундиран врз ексклузивитетот на Грција за употреба на името Македонија и сите придавки кои произлегуваат од тоа име.

⁴ Види: Крсте Црвенковски, *На браникот на македонската самобитност*, Скопје 1998.

⁵ Стефан Требст, *Бугарско-југословенската контраверза за Македонија 1967-1982*, Скопје 1997, 51-118.

⁶ Улф Брунбауер, „Древна националност и вјековна борба за државност: историографски митови у Републици Македонији (БЈРМ)“. Зборник: *Хисторијски митови на Балкану*, Сарајево 2003, 323.

⁷ Грчките историчари даваа толкување дека со користењето на името Македонија, северниот сосед покажува експанзионизам кон Грција и дека тоа е обид грчкиот народ да биде лишен

жестоки критиките и нападите за навраќањето на антиката во време на осамостојувањето на Република Македонија, во време кога требаше да се одбрани континуитетот на името Македонија. Потребата беше реална, зошто дури и Европската заедница ја забрани употребата на името Македонија на нејзиниот Лисабонски самит во 1992 г., без да го почитува мислењето на Бадентеровата арбитражна комисија.⁸

Нагласеното форсирање на античката историја на Македонија низ археолошки и други истражувања, низ музејски поставки и низ различни форми на уметнички прикази и именувања, беше жестоко критикувано од страна на разни новинари, јавни личности, партиски активисти на СДСМ итн. Дури беше измислен и пежоративен израз – „антиквизација“. Секако дека на планот на навраќање кон антиката имаше непотребни претерувања кои ги иритираа луѓето. Беше неопходно да се води сметка за фактот дека преку ноќ не може да се смени историската свест кај голем број граѓани кои дотогаш биле воспитувани во југословенски дух. Почна свесно наметнатата медиумска војна на „словенски“ и „антички“ Македонци, без да се води сметка дека сите тие Македонци се припадници на современа македонска нација. Голем дел „критичари“ кои жестоко ја напаѓаа наводната „антиквизација“, застапаа во одбрана на промена на името на државата, без воопшто да водат сметка за сите последици од таквиот став. Во овој контекст, мора да бидеме свесни за фактот дека при создавањето на сите нации биле присутни национални митови, но,

од голем дел од културното наследство кое што со право му припаѓа. (Димитар Мирчев, *Балканскиот мегаетникум, Националните доктрини на македонските соседи*, Скопје 2012, 231). Грчките историчари како и политичарите на мегали идејата одбиваа да ја прифатат реалноста дека покрај покраината Македонија како дел од грчката држава, освоена 1912/1913 година, на север од неа речиси 70 години постои држава Република Македонија како федерална (1944-1991) (ДФМ, НРМ, СРМ) и самостојна (по 1991) и дека во неа живее народ со македонски идентитет.

⁸ Арбитражната комисија на Европската заедница предводена од господинот Бадентер (декември 1991) оцени дека употребата на името „Република Македонија“ не претставува закана за мирот и стабилноста во регионот. Но, и покрај тоа, меѓународно признание доби Република Хрватска која тогаш не ги исполнуваше бараните услови. Исто така, при приемот на РМ во ООН, со наметнување на едно понижувачко име (привремена референца) – Поранешна југословенска република Македонија се прекршуваше Повелбата на ООН, во интерес на барањето на Грција. Тоа претставуваше мешање во внатрешните работи на една држава (Сашо Георгиевски, Сашо Додевски, (ед.), *Документи за Република Македонија 1990-2005*, кн. 3, Скопје 2008, 226-243). Промената пак на уставното име на Република Македонија во 2018 г., исто така се коси со низа меѓународни акти и значи непочитување на резултатот од пропаднатиот референдум од 30 септември 2018 г.

честопати митови се раѓаат и во времиња кога над народот се надвиснувале огромни тешкотии за да преживее или кога е загрозна државата.

Со навраќањето на антиката („антиквизација“), „беше создаван современ македонски мит како условен рефлекс и очекуван одговор на негирањето на универзалното право за самоопределување и самоименување и на страотниот притисок за откажување на името на државата и народот“.⁹ Но, и покрај таа „митологизација“, суштински постоеше научна потреба да се надополнат празнините од историјата на Македонија во Стариот век. Во периодот пред 1991 г. оваа историја беше видливо запоставена во однос на средновековието од кое започнуваше „заедничката“ историја на југословенските народи. Создавањето на Југославија се толкуваше како вековен сон на крвнородните народи (со исто потекло) за сопствена држава (иако имаше и несловенско население). Нуркањето во антиката беше ризично и можеше да открие слика на различна етногенеза која не одеше во прилог на градењето на единствена југословенска свест.¹⁰

По распадот на југословенската федерација, како бумеранг, се појавија забранетите табу теми кои, исто така, почнаа да стануваат дел од градењето на новиот идентитетот на осамостоената македонска држава. Присутни речиси исклучиво во колективната меморија на народот, некои личности како Ченто, Шатев, Брашнаров итн., кои дошле во судир со комунистичката власт, мораше да го најдат своето место и да станат предмет на научни истражувања и академски расправи. Предмет на историографијата стана и десницата во македонското револуционерно движење, без оглед на многу контроверзни оценки за улогата на одделни личности (М. Бунева, Т. Александров, И. Михајлов итн.), околу кои, понекогаш, се прекршуваа политички квалификации и дисквалификации, оптеретени со актуелно-партиските поделби.¹¹

⁹ Наде Проева, За (зло)употребата на историската наука, *Нова Македонија*, 26.11.2021.

¹⁰ Сепак, и во првите повоени години, Македонците имале потреба да ја верификуваат и историјата на Стариот век, пред сè заради откривање на генезата на самото име на нацијата. Во првиот момент недостасувале домашни кадри, така што на Филозофскиот факултет во Скопје историја на Стариот век предаваа професори од другите републики (Јантолек, Лисичар). Голема улога во пројавувањето и афирмирањето на историографските достигнувања од археологијата и античката историја, имаше списанието „Жива Антика“, кое започна да го издава Семинарот за класични студии на Филозофскиот факултет во Скопје во 1951 г., а негов долгогодишен уредник беше акад. Михаил Петрушевски. (Даринка Петреска, Виолета Ачкоска, *Осознавање на историјата*, Скопје 2003, 136).

¹¹ Во овие рамки почна да се манипулира со поимот „препрочитување“ на историјата, а се јави и условна поделба на „стари“ и „млади“ историчари итн. (Види: Violeta Ačkoska, *Makedonskata*

Но, наместо иронија и пежоративна употреба на терминот „антиквизација“ кои беа присутни во јавноста, беше потребен малку посмирен пристап, од една страна, и научна доблест, од друга. Едноставно, без предрасуди да се прескокне оградата на словенската преселба и да се нурне во процесот на етногенезата на Македонците и на Македонија, земјата на која живеат. Да се образложи еден издржан, историографски одговор на прашањето зошто ние во континуитет го носиме тоа име. Така, наместо политички етикетања, повеќе интелектуалци и историчари требаше да застанат во одбрана на континуитетот на историјата и со помош на минатото да помогнат во осознавање на современоста.

Спротивно на науката е античките народи да се прогласуваат за синоним на современите нации, така што и Ерих Хобсбаум, претставник на американската школа за социјални истражувања, подеднакво ја става на критичка опсервација свртеноста кон директното античко потекло и на современите Грци и на современите Македонци. Од пропаѓањето на македонското кралство, многу други држави владееле со регионот - Рим, Византија, средновековната бугарска држава, Самуиловото царство, повторно Византија, српската средновековна држава, па Османлиското царство итн. Сите овие држави оставиле свој белег во духовната и материјалната култура, имало мешање и многу работи се менувале низ вековите, така што современите нации на Балканот се продукт на модерното време. Гледањето или ослонувањето на само еден период во докажување на современите состојби е сосема погрешно без да се следи генезата. Да се игнорира антиката како присутен дел од етногенезата на современото име Македонија и идентитетот на македонскиот народ,¹² значи инсистирање на дисконтинуитет во историјата.

Кога се работи за одбрана на историјата, многу важен проблем претставува толкувањето на пишаните и други извори низ кои постои шаренило на етничко именување, со оглед на различните државни владеења над Маке-

istoriografija pomegu demokratizacijata i partizacijata 1991-2003, *Prispevki za novejšo zgodovino* (Ljubljana), letnik XLIV, leto 2004, št. 2, 67-82).

¹² Повеќе генетски истражувања, како на пример тоа на Институтот „ИГЕНЕА“ во Швајцарија, со кое се направи генетско мапирање на Европа зборуваат за речиси 30% древномакедонски генетски профил кај денешните Македонци, наспроти 5% кај денешните Грци. Ова е само еден прилог кон тезата дека Македонците не се Грци. Повеќето истражувања го потврдуваат истото.

донија, како и бројните административно-територијалните поделби со различни именувања во средниот,¹³ новиот и најновиот век. Игнорирајќи ја во голем степен научната методологија, некои бугарски историчари терминот „Бугарин“ од средниот век го изедначуваат со припадниците на денешната бугарската нација, без да водат сметка за контекстот во кој е употребен терминот и на кого реално се однесуваат.¹⁴

При сопственото идентитетско мапирање, Бугарите сè уште се во потрага по идентитетот – протобугарски или словенски? Некои нивни научници во 2015 г. барале да се внесе во учебниците по „Историја и цивилизација“ дека се наследници на „староиранскиот свет“.¹⁵ Во овие рамки, особено е плоден Петар Добрев, чии трудови предизвикуваат полемики во Бугарија.¹⁶ Така, формирањето на идентитетот е драматичен процес кој не може да се замисли без ослонување на минатото, односно без сеќавањето на потеклото. Политичарите даваат поткрепа или откажуваат подршка на науката, бидејќи им е важен кохерентниот контекст помеѓу минатото и сегашноста како доказ за исправноста на нивните политички чекори.

Од другата страна, пак, некои македонски историчари во проучувањето на историјата на македонскиот народ, во документите механички го преправаат името „Бугарин“, кое е чиста интерполација и научно некоректно. Со тоа всушност им прават голема услуга на бугарските историчари кои тврдат дека македонската страна „фалсификува историја“. Проблемот е во недоследното применување на историската методологија. Документите мора да се толкуваат во духот на времето и контекстот во кој настанале, и од таа позиц-

¹³ На пример, територијата на византиската тема Македонија, воопшто не се поклопувала со античките, односно историско-географските граници на Македонија, ниту пак со границите на провинциите Macedonia Prima и Macedonia Secunda во римскиот период итн. (Милан Бошкоски, *Имињата Македонија и Македонци во средновековните извори*, Скопје 2003, 89).

¹⁴ Михајло Миноски, *Македонија и Бугарија, историски соочувања*, Скопје 2008, 47-54.

¹⁵ Во тој дух се и објаснувањата во енциклопедијата Британика каде се проследува бугарската етногенеза по нивното доаѓање на Балканот. (Свето Тоевски, Сплотување околу Гоце како почеток на борбата за уништување на геноцидниот договор со Бугарите, *Expres.mk*, 4.2.2022).

¹⁶ Бугарскиот економист и економски историчар д-р Петар Добрев е приврзаник на теоријата за староиранското потекло на прабугарите. Автор е на повеќе монографии за прабугарите, меѓу кои: „Стопанската култура на прабугарите“ (1986), „Прабугарите – потекло, јазик и култура“ (1991), „Камената книга на прабугарите“ (1992), „Преоткривањето на прабугарскиот календар“ (1994), „Европа започнува од Бугарија“ (2001), „Непознатата Древна Бугарија“ (2001) и други.

ија да се објаснува одреден поим, именување и настан.¹⁷ Нестручноста користење на изворите, а особено давање судови врз основа на непроверени (или погрешни податоци) создава силен коров во историската наука, коров од кој многу тешко можеме да се ослободиме во текот на времето. Според Едвард Халет Кар, меѓу другото, единствениот начин да се пишува историјата е историчарот да успее да воспостави некаков вид контакт со оние за кои пишува. Честопати, историчарот го гледа минатото со очите на сегашноста, па дури и употребуваната терминологија за минатото содржи актуелни конотации, што е, исто така, уште една голема методолошка грешка.¹⁸ И што е најважно, она кое го кажал уште одамна Лукијан од Самосата, да биде непристрасен и да не подлегнува на уцени и влијание на штета на вистината.¹⁹

Без добра методолошка подготвеност при анализата на изворот не може да се објасни значењето на одреден поим ниту пак да се утврди некој историскиот факт. На пример, во кое значење низ вековите се употребувал поимот „Мизи“, „Скити“, „Словени“ или „Бугари“ на Балканот?²⁰ Неспорно еден од најочигледните примери за методолошки погрешен пристап се токму идентитетските прашања на балканските народи,²¹ „односно расчекорот на ознаките за населението (и не само на балканското) во минатото и во сегашноста, нешто што се злоупотребува во многу национални историографии“. Ознаката „Бугари“ во изворите, во текот на историјата, имала различни значења: етничко (од најтесното – првобитното туркменско до најширокото – како општа ознака за словенските племиња), до политичко (државноправно), религиско (припадност на Егзархиската бугарска црква, наспроти Грк христијанин) и социјално (селанец, земјоделец, наспроти Грк трговец). Токму за-

¹⁷ Бидејќи оригиналите на старите документи често се пропаднати, најпрво е важно да се знае дали копиите автентично ги репродуцираат оригиналите. Понатаму да се утврди кој ја создал или напишал информацијата, колку авторот можел да даде веродостоен приказ на настанот или од која позиција гледал на настанот, каква положба зафаќал? Многу е важно утврдување кога точно е напишано и во кој историски контекст, да се утврди целта и општествената рамка во која настанал изворот итн. (Виолета Ачкоска, *Вовед ...*, 114-119).

¹⁸ Едвард Х. Кар, *Што е историјата*, Скопје 1990, 28.

¹⁹ Лукијан од Самосата, *Како треба да се пишува историјата*, (превод, воведна студија и белешки Војислав Саракински), Скопје 2004, 46-47.

²⁰ Михајло Миноски, исто, 11-17.

²¹ На пример, кај секоја државна структура денешните Грци имале различен идентитет: во времето на античките градови-држави биле Хелени, во Римската Империја и Византија – Римјани, во грчката држава од 30-тите години на XIX век – Грци. (Стефан Влахов – Мицов, *Македонска национална програма*, Скопје 2016, 75).

тоа е неопходно да се води сметка за историскиот контекст - околностите, условите и времето кога е употребена ознаката „Бугарин“, за да се покаже оправданоста на „заменувањето“ со етничка ознака Македонец.²² Притоа, меродавно може да биде само тоа етничко самоопределување на кое не повлијаеле економските, политичките, идеолошките, социјалните или физичките притисоци.

Бранејќи го континуитетот во етногенезата на македонскиот народ, мораме да нагласиме дека нашата историја не започнала во шести или седми век со преселбата на Словените (која се проблематизира во одделни научни кругови), ниту пак започнала во 1944 со доаѓањето на комунистите на власт, ниту пак со 1991, кога во напливот на антикомунизам се прогласуваше нов почеток. Македонскиот народ има долг непрекинат развој и покрај многу војни, етнички чистења, туѓи окупации, асимилации итн. Наспроти сè, се зачувал јазикот, фолклорот, традициите и колективната меморија на македонската посебност на Балканот како милениумски феномен.²³ Но, во исто време, сè уште се непроменети апетитите на соседите за создавање „големи“ држави на сметка на територијата на Македонија, кое што е видливо од нивните актуелни надворешно-политички стратегии.²⁴

Политичката власт во Македонија, со споменатите меѓудржавни договори со Бугарија и Грција, се откажа не само од делови на македонскиот народ, туку и од огромни делови од минатото кое директно го засега македонскиот идентитет. Едноставно исчезнуваме како македонски народ подведен на деноминација и културно-историско обезличување, за да не знаеме што ќе бидеме по неколку децении (доколку дотогаш ги исполниме бараните услови за влез во ЕУ). Нашата денешнина е време кога со политичко насилство се врши притисок за промена на историјата како важен дел од процесот на промена на македонскиот идентитет во северномакедонски, и што е уште пострашно, во безидентитетска, безимена мнозинска заедница.²⁵ Отпорите на таквите анационални политики, за жал се тивки, а малубројни се истори-

²² Наде Проева, исто.

²³ Види: Бранислав Светозаревиќ - Покорни, *Македонци, милениумски сведоштва за идентитетското име*, Тетово 2021.

²⁴ Димитар Мирчев, исто, 233-249.

²⁵ Процесот започна со Рамковиот договор од август 2001 г. кога беа срушени основите на асномска Македонија, а македонскиот народ од државотворен беше сведен на мнозинска заедница.

чарите и други интелектуалци кои реагираат на обидите за одземање на историјата.²⁶ Последно во низот на понижувања, уцени и фалсификувања на историјата беше барањето за „заедничко“ чествување на македонскиот револуционер Гоце Делчев, но како „Бугарин“.²⁷ Против ваквото насилство на политиката имаше повеќе јавни спротивставувања, а во последното јавно обраќање (4 февруари 2022) на речиси 300 македонски историчари, интелектуалци и граѓани, се бара власта да престане со донесување на политичко-историски одлуки, кои немаат никаква научна оправданост. „Историјата да им се остави на историчарите“ и за неа да се расправа таму каде што е место: на научни собири, конференции, дебати.²⁸ Македонските политичари се осудуваат бидејќи се „сервилни кон бугарските барања“. Не почитувајќи ја историската наука и методологија, тие „диктираат што и како ќе се чествува.“²⁹ На тој начин дозволуваат да се реализира „бугарското сценарио – целосна распродажба на сето она што е обележје на македонската национална, културна и јазична посебност“.³⁰

²⁶ На повеќе дебати и интервјуа во јавните медиуми за одбрана на името, идентитетот и историјата се јавуваа мал број историчари, кои беа политички жестоко етикетираны од оние за кои беше нормална промената на името, наводно како „храбар чекор“ за влез во ЕУ и НАТО. На 21 јули 2017 г., 26 професори и доктори на историски науки со писмо се обратија до јавноста, при што се спротивставија на обидите за промена на името и ги отфрлија „обидите за редефинирање, промена и фалсификување на македонската историја – чијашто конечна цел е уништување на македонската нација со сите нејзини идентитетски обележја“. Следеа повеќе други обраќања на македонските интелектуалци од кои, за жал, повеќето реагираа откако веќе беа потпишани погубните договори.

²⁷ За тоа проф. д-р. Стефан Мицов Влахов ќе каже: „Во издадените „Лични белешки“ на П. К. Јаворов, по повод 130-годишнината од раѓањето на поетот, е направен нов фалсификат според кој Гоце Делчев се чувствувал Бугарин. Но, којзнае кој пат бугарската пропаганда си даде голем автогол. Секоја држава има право на свои комплекси, вклучувајќи ја и Бугарија, проблем е што бугарскиот историски комплекс дејствува заразно на другите балкански народи. Има опасност менталитетот на бај Гањо не само да го зарази Балканот, но и Европа за што веќе предупредуваат експерти и политичари во Европската унија“. (Виктор Цветаноски, „Интервју со Стефан Влахов Мицов, Софија секогаш била дволична спрема Македонија, Глобус 2007).

²⁸ Така, на пример, за ликот и делото на Гоце Делчев беше одржана научна трибина од еминентни историчари, организирана од Социјалистичката партија на Македонија во февруари 2019 г. Историчарите дадоа аргументирани одговори на прашањето: Зошто Гоце Делчев припаѓа на македонската историја!? (Гоце Делчев во колективната меморија на македонскиот народ, Скопје 2020).

²⁹ Воспоставувањето на „добрососедство“ „во духот на европските вредности“ се претвори во фактичко присвојување на македонските историски личности и нивно прогласување за „бугарски“ дејци. „Заедничкото“ чествување на Гоце Делчев пред црквата св. Спас во Скопје, на 4 февруари 2022 г., се спроведе под силно полициско обезбедување и закани кон оние кои негодуваа на овој антинационален чин.

³⁰ Правото и светата должност да се чествува Гоце Делчев им припаѓа само на Македонците, *Нова Македонија*, бр. 25.442, 4.2.2022, 7.

Во долгиот историски след на постојано негирање и асимилаторски притисоци, бугарската држава за прв пат го призна постоењето на посебниот македонски народ по 9 септември 1944 г., кога на власт дојдоа антифашистичките сили на Татковинскиот фронт.³¹ Изменетите ставови во однос кон македонското прашање, од тој период, бугарските историчари ги оценуваат како грешка и недоволно промислен компромис.³² Според нив, тргнувајќи од незадвидната меѓународна положба на Бугарија (како сојузник на нацистичка Германија), во дебатите на Париската мировна конференција 1946, за да си обезбеди југословенска поддршка, бугарското државно и партиско раководство „ја прифатило неправилната југословенска теза за постоење на посебна македонска нација, која единствено на територијата на НР Македонија добила можност за самостоен државен развиток.“³³ Во истиот дух наведуваат дека „во текот на септември-октомври 1944 г. Белград и Скопје ги користат тешкотиите на Бугарија, за да го подготват и следниот чекор: присоединување на Пиринска Македонија кон НРМ“.³⁴ Врз основа на договорите за федерирање меѓу тогашна ФНРЈ и ОФ Бугарија (Бледска спогодба), во Пиринска Македонија (Благоевградски округ), беше воведена културна автономија. Тргувајќи од тезата за „насилна македонизација“, бугарските историчари тврдат дека пописот од 1946 г. бил спроведуван со насилство врз „Бугарите“ во пиринскиот крај за да се попишат како Македонци. Во исто време, тие немаат објаснување зошто и по нарушувањето на југословенско-бугарските односи во 1948 г., во рамките на Информбирото и по промената на бугарскиот курс, на пописот во 1956, Македонците се повторно мнозинство, односно 63,3% од насе-

³¹ Секретарот на БРП(к) Трајчо Костов во името на својата партија го поздравува создавањето на македонската држава во рамките на Југославија „како решителен чекор кон реализација на идеалот на Македонците за слободна и обединета Македонија“. По повеќе децении, бугарските историчари тврдат дека на АСНОМ се озаконила „југословенската националистичка политика“ бидејќи поголемиот дел од населението во Вардарска Македонија наводно биле Бугари. (Новица Велјановски, *Македонија во југословенско-бугарските односи 1944-1953*, ИНИ, Скопје 1998, 99).

³² Види: Стојко Стојков, *Историјата како оружје: митот за „насилната македонизација“ во бугарската политичка наука*, Зб. *Балканската историографија и современите предизвици*, Скопје 2021, 205-232.

³³ Милчо Лалков, *Основни насоки във вншната политика на балканските народнодемократични држави 1944-1948*, Сб. *Проблемът на мира и меѓународните одношения 1919-1980*, БАН, Софија, 1987, 117.

³⁴ Евгения Калинова, Искра Баева, *Българските преходи 1944-1999*, Софија 2000, 41.

лението во Благоевградскиот округ.³⁵ Доколку имало насилство, тоа сигурно било во корист на бугарската идентификација.³⁶

Непризнавајќи го постоењето на посебниот македонскиот народ, Република Бугарија инсистира на преговорите за „заедничка“ историја кое е политичка одлука и надвор од рамките на историската наука. Може да има општа историја како заедничка која ги опфаќа главните правци на развој на цивилизираното човештво, може да има европска или балканска историја, но во никој случај нема „заедничка“ бугарско-македонска историја за два различни народи. Целата борба од бугарска страна и на бугарската историографија се сведува на тврдењето дека до 1944 г. Македонците биле „Бугари“ и со директива на Јосип Броз – Тито станале Македонци. Значи, со волшебено стапче се создава македонската нација, преку ноќ, без минато. Токму затоа, група еминентни историчари од поранешните југословенски републики, застанувајќи во одбрана на историјата и на науката, ќе истакнат дека ваквиот пристап на преговори „е опасен не само за историјата како хуманистичка дисциплина, туку и за демократијата и просперитетот на регионот, но и за самата Европска унија. Наметнувањето „историски вистини“, велат тие, „е неприфатливо и опасно“. Така, „создавањето на македонската нација не се разликува од начинот на кој се создале сите други нации, а правото на самоопределување е основно човеково право“.³⁷ Кон овој став се приклучува и бугарскиот историчар Димитар Атанасов кој смета дека македонската нација, „како и секоја друга... е факт и нема потреба од ничија наклонетост за полноправно да постои. Аргументот за нејзина извештаченост е неодржлив – заедниците се резултат на консензус меѓу нивните членови, а не природен феномен“. Во однос на комисиите за „заедничка историја“ Атанасов смета дека „слободата на изразување бара од нас да признаеме дека историскиот наратив како таков не е предмет на регулација“.³⁸

Во спроведувањето на еден штетен за Македонија договор и во немесните истапи на низа бугарски политичари и историчари, јасно се дифе-

³⁵ Чавдар Маринов, *Македонското прашање од 1944 до денес. Комунизмот и национализмот на Балканот*, Скопје 2012, 58-59; Васил Јотевски, *Македонците во Пиринскиот дел на Македонија (1949-1989)*, Скопје 2004, 121-127.

³⁶ Чавдар Маринов, исто, 151-152.

³⁷ <https://makfax.com.mk/makedonija>, 18.11.2020

³⁸ <https://www.dw.com/mk/Ние сме заробеници на национализмот, а-60033200>.

ренцира вистината дека не се работи за „заедничка“ историја, туку за наметнување на тезата за една историја, еден народ во две држави, и тоа „бугарски“. Значи се работи за негирање на правото на самоопределување на македонскиот народ. Методолошки гледано, одделни историчари забораваат дека светската историја има нерамномерен развој и не ја воочуваат разликата помеѓу календарското и историското време.³⁹ Дека воопшто не е важно кога еден народ добил своја државност во најновата историја, бидејќи поголемиот број држави во ООН се помлади од Република Македонија. И сите тие народи, држави и нации имаат свое специфично минато и свое историско време, без оглед на колонијалниот или друг владетел врз нивната територија. Во овој контекст, покрај политичкото толкување, одделни теоретичари зборуваат и за нација во културолошка смисла што ја сочинуваат луѓе кои се поврзани со јазик, религија, историја и обичаи, а сегашноста е резултат на специфичноста на историските процеси, појави и настани.⁴⁰

Бугарија во периодот непосредно пред Балканските војни е учесник во договори за поделба на територијата на Македонија со Србија и Грција, но во 1913 г. го добива најмалиот дел. Таа е учесник во Првата светска војна на страната на Централните сили кои ѝ ја ветице Македонија и тешко се справува со поразот во таа војна. Уште потешко се справува со комплексот – сојузник на Тројниот пакт во Втората светска војна. Време е да се соочи со своето минато, на начин на кој се соочија другите земји кои беа на страната на фашизмот.

Во првиот момент, во април/мај 1941 кога бугарските војски, по договорот со Германија, настапуваат во Македонија, дел од Македонците ги доживеале како ослободители од претходните окупации. Но, набрзо раснел и отпорот против бугарскиот воено-полициски апарат бидејќи немало „ослободители“, туку реално се случила само замена на окупации. Така, востанието

³⁹ Несфаќањето на разликата помеѓу календарското и историското време води и кон несфаќање на нерамномерноста на историскиот развој на разни историски простори во исто време. Со тоа, истовремено, е оневозможено сфаќањето на асинхронијата на историското време, а често и на синхронијата на календарското време. Асинхронијата на историското време на создавањето на националните држави во Европа и на Балканот се препознава во разните периоди на календарското време. За Грција, тоа беа првите децении на XIX век, за Италија и Германија средината и втората половина на XIX век, за Бугарија втората половина на XIX век и почетокот на XX век, за Албанија втората деценија на XX век, а за Македонија тоа беше средината на 40-те години на XX век.

⁴⁰ Ендрју Хејвуд, *Политика*, Скопје 2009, 118.

од 1941 г. предводено од Комунистичката партија прераснало во сенародна ослободителна војна во текот на 1943 и завршило со целосно ослободување на ДФМ, со сопствени сили, на 19 ноември 1944 г.⁴¹ На почетокот на војната, во Вардарска Македонија имало околу 200 до 300 комунисти и само неколку келии на КПЈ на село во кои членувале 3-4 комунисти. Селото каде живееше над 75% од населението, беше основната база на македонските борци. Речиси 90% од учесниците во борбата, во чии рамки се создаде македонската држава, биле селани кои се бореле за слобода на Македонија и за социјална правда. Во рамките на социјалните барања, основно за селаните било добивањето парче земја на кое ќе можат економски да опстанат. Низ двете претходни аграрни реформи, на двата окупаторски режими, земјата се користеше како оружје во борбата за асимилација на македонскиот народ. За време на Кралска Југославија земјата се делела за заслуги за српство (1919-1940), а во рамките на Бугарското „оземјување“ (1941-1944), земјата била доделувана на „благонадежни“, односно на оние кои се декларирале за „Бугари“.⁴² Масовниот антифашистички отпор и создавањето на македонската војска (со мнозинска маса на селанство), беа пресудни за создавање на современата македонска држава. Така, комунистите не создаваа Македонци, туку државата е создадена од македонскиот народ како државотворен и еден од 5-те конститутивни народи на југословенската федерација. Врз основа на масовното учество на страната на антифашизмот во Втората светска војна, Македонците добија право на самоопределување и на меѓународен план.

Сега кога Република Бугарија официјално бара рехабилитација на жртвите на комунизмот во Република Македонија, морам да потенцирам дека токму селанството беше најголемата жртва на комунизмот. Заради мерките на комунистичката транзиција: експропријација, конфискација, колекти-

⁴¹ Биле организирани и свечени дочекувања од страна на претходно формирани бугарски акциони комитети од пробугарски и врховистички елементи. Овие комитети се укинати со наредба од 7 јули 1941 заради недовербата од страна на окупаторските сили кон одредени нивни членови. (Виолета Ачкоска, Антифашистичкото востание и Народноослободителната борба на Македонскиот народ (1941-1944), Зб.: *Востанијата во Македонија*, Скопје 2015, 271-278).

⁴² Архив Југославије, 50-89-188 (дел од реферат без наслов за колонистичката политика на Србите и Бугарите во Македонија); Меѓу критериумите дадени во актите за правото на оземјување во Македонија, од страна на бугарските власти, стои и тоа лицата да бидат „со бугарско народносно потекло и бугарски поданици“ (Централен Државен Архив – Софија, ф: 194, МЗДИ, оп.1, Наредба за дополњна наредбата за оземляване на земедџлскитџ стопани вџ Македонија и за снабдяване на нуждаещите? се сџ жилища и стопански згради; ЦДА, исто, Оземляването вџ Македонија, С. Георгиевџ, поз.дир. гр. Скопие);

визација на селото, задолжителен откуп на земјоделските производи, национализација на големите сточни стада итн., селанството на својот грб ја почувствува репресијата на спроведувачите на централните партиски директиви. И тоа не заради некаков етнички предзнак, туку како жртви на „воведувањето комунизам на село“. Секако дека имало и други категории на жртви, т.н. внатрешна група (т.н. автономисти и сепаратисти)⁴³ и припадници на организации на ВМРО кои се бореле за независна обединета Македонија.⁴⁴ Мал дел од нив имале некако бугарско чувство. Во судските процеси, повеќето се етикетирали за „ванчомихајловисти“ (ВМ-елементи)⁴⁵, и тоа, меѓу другото, во контекст дека биле на страната на фашизмот.⁴⁶

Во текот на антифашистичката НОВ на македонскиот народ, незначителен бил бројот на соработници на окупаторот, контрачетници и други, споредено со други држави и делови на тогашна Југославија.⁴⁷ И сите овие соработници, ставени во арсеналот на фашизмот, биле судени или ликвидирани во речиси сите држави непосредно по Втората светска војна. Тоа значи дека причина за ликвидациите е поделбата фашизам-антифашизам, а не етничката припадност или ексклузивитет да бидат „Бугари“ по национален произнес. Напротив, по превратот од 9 септември 1944, односно по југословенско-бугарскиот договор од 5 октомври и.г. во Крајова, дел од бугарската војска била

⁴³ Во таа група спаѓале личности кои и пред Втората светска војна се бореле за независна македонска држава. За нејзин репрезент го сметале Методија Андонов – Ченто кој не подлегнал ни на српските, ни на бугарските притисоци, бранејќи ја македонската национална посебност. (Илија Андонов Ченто, *Мојот татко – Методија Андонов Ченто*, Скопје 1999, 105-110).

⁴⁴ Најбројна и највитална (постои речиси до 1985) се покажала ВМРО-Правда која се борела за независна Македонија под протекторат на Америка. Нејзините членови биле прогласени за непријателски „прозападни“ елементи.

⁴⁵ Ваквото етикетирање произлезе, меѓу другото и од седницата на ЦК на КПЈ од 14 март 1945 каде се „судат“ македонските кадри за „автономизам“, кога Тито дава квалификација дека во Македонија „не е изживеан михајловизмот“. Подоцна ќе следат и други дисквалификации за прогон, на линија на Информбирото, гиласовштина, либерали, граѓанска десница. (Види: Виолета Ачкоска, Никола Жежов, *Репресијата и репресираните во најновата македонска историја*, Скопје 2005, 143-285).

⁴⁶ Ванчо Михајлов, предводник на ВМРО меѓу двете светски војни, начелник и организатор на бројни атентати и убиства со политички карактер, како пријател на усташкиот поглавник Анте Павелиќ и човек со врски во бугарската влада меѓу двете светски војни, станува синоним за непријателски етикетирања на „пробугарска“ линија и на линија на фашизмот.

⁴⁷ Помасовно е учеството на балистите во Западна Македонија под италијанска окупација, како дел од фашистичката творба Голема Албанија.

вклучена заедно со југословенските единици во ослободување на некои градови во Југославија (Куманово во Македонија).⁴⁸ Но, и покрај ова краткотрајно менување на страната во војната, на Париската мировна конференција Бугарија беше третирана за сојузник на нацистичка Германија.

Понатаму, доколку со партиска директива се создаваше нација, како што тврдат бугарските историчари и политичари, тогаш, според мерките кои ги спроведува Тодор Живков, Бугарите ќе се претвореа во т.н. „социјалистичка нација“.⁴⁹ По толку прекрстувања и прогон на Турците и други муслимански популации во Бугарија по Балканските војни и во комунизмот, сега сигурно немаше да постои турско малцинство.⁵⁰ Што значи, ни титовиот режим не можеше со директива да создаде Македонци ако тие не се чувствувале како такви и ако не постоеле со својата етничка посебност, со своја историја и јазик во претходните периоди. Тодор Живков и комунистичкиот режим во Бугарија со толку многу репресија не успеа да направат етничка „хомогенизација“ на Бугарија – еден етнос, една култура, еден начин на живот, религија и обичаи. Со падот на комунизмот, силно избија демонстрации на Турците против политиката на асимилација, за враќање на нивните имиња, национални права и белези. Затоа на 29 декември 1989 година Пленумот на ЦК на БКП решава да се даде можност за враќање на старите имиња и тоа било прославлено од страна на Турците како „Куртулуш бајрам“.⁵¹

⁴⁸ Petar Dragišić, *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944-1949*, Beograd 2007, 26-31.

⁴⁹ По доаѓањето на Тодор Живков на власт (1954) припадниците на не-бугарските националности во Бугарија биле подложени на систематска денационализација и асимилација со насилни средства, кое подоцна се оправдува со теоријата за создавање на единствена „социјалистичка нација“. По пописот од 1956 во бугарските пописи се одбегнува графата – Македонци, а бугарската политика го утврдува тврдиот став дека на територијата на Македонија никогаш не постоела македонска народност, македонска нација и македонска држава, дека Македонија низ вековите била географски поим, а на нејзината територија живееле и живеат Бугари. Населението од Благоевградскиот округ, исто така, се смета дека секогаш било бугарско и дека за Бугарите националниот идеал останува Санстефанска Бугарија (Михајло Миноски, исто, 224-225).

⁵⁰ Имено, Турците и помаците (исламизирани Бугари) со децении биле изложени на асимилација и бугаризација. Најпрво биле предмет на насилно покрстување (1912/1913), за понатаму да бидат изложени на најразлични видови на принуда, почнувајќи од нивните традиционални облеки, насилно триетапно иселување (директиви од 1948), па сè до промена на имињата 1964 итн., со цел „хомогенизација“ на бугарската нација. За тоа има повеќе трудови на бугарските историчари: Михаил Груев, Мила Маева, Ива Курчиева, но и кај странски историчари како Штефан Трејбс, Улф Бранбауер и други.

⁵¹ Траги-комичен е примерот на Владимир (Адил) Косев од село Чепеларе, кој до 1970 година под притисок променил 8 имиња: роден во 1907 г., како Адил, во 1912 го добил името Борис,

Во однос на Пиринска Македонија се работи за освоена територија по балканските војни каде мнозинско население беа Македонците. Оваа територија спаѓаше во санстефанската фикција која Бугарија не можеше целосно да ја реализира. Санстефанскиот руски проект за влијание на Балканот, Бугарите го издигнаа во сенационален идеал и мит за голема бугарска држава. Германскиот дипломат Ханс Штефан Лотар, сметал дека при приемот во ЕУ и НАТО, Бугарија требаше да биде условена со менување на новиот национален празник (3 март), кој беше воведен во 1988 година, во сеќавање на анулираниот договор од Сан Стефано на Берлинскиот конгрес (1878), затоа што со себе носи ревизионистички обележја.⁵² Сепак, со таквиот тежок анахронизам, Бугарија стана членка на ЕУ и НАТО и тој деструктивен национализам доаѓа до израз во нејзината политика на условувања/уцени кон приемот на Македонија во истите организации.

Негирањето на посебниот македонски идентитет и промовирањето на „историското право“ на Бугарија над поголемиот дел од Балканот („Санстефанска Бугарија“) спаѓа во арсеналот на бугарскиот деструктивен национализам за кој бугарските научници даваат субјективно толкување.⁵³ Претендирајќи на територии од три држави на Балканот, бугарската наука, покрај барањата за „преправки“ на македонската историја, треба да бара сериозни преправки и на српската и на грчката историја. Така, официјалната бугарска историографија би требало да се изјасни дали наводното „бугарско“ население во Егејска Македонија било на своја земја од која подоцна било протерано или било окупатор на грчка земја? Засега барањата и уцените селективно се упатени само кон Република Македонија, но не и кон Република Грција.

Во 1914 повторно станал Адил. Во 1942 е прекрстен во Асен. Во 1944/45 повторно е Адил. Во 1970 г. е Владимир. (*Разбирањето на заедничкото минато учење за иднината. Секојдневниот живот во Албанија, Бугарија и Македонија 1945-2000*. Евроклио, Скопје 2000, 79).

⁵² Ханс Ш. Лотар, *Македонскиот јазол: Идентитетот на Македонците прикажан на примерот на Балканскиот сојуз (1878-1914)*, Скопје 2004, 397.

⁵³ Бугарскиот академик Григор Велев, зборувајќи за деструктивниот национализам на Балканот, како пример за шовинизам ја посочува политиката на соседите Србија, Грција, Романија и Турција кон Бугарија при што во текот на историјата, на Бугарија, меѓу другото и биле одземени „нејзините“ територии: Северна Добруца, бугарското Поморавје со центар градот Ниш и градовите Пирот, Врање, Лесковац, Вардарска Македонија, Егејска Македонија, Западна Тракија итн. (Григор Велев, *Диктатура, Терор, Геноцид, Шовинизм*, Велико Търново, 2011, 18).

Всушност во целиот контекст на уцени упатени кон Република Македонија стои настојувањето на меѓународните фактори за конечно затворање на македонското прашање, кое постои наспроти тврдењето за непостоење на македонскиот народ. Сигурно ќе беше сосема лесно да се затвори прашањето ако се извршеше успешна асимилација и деноминација на еден наводно „безисториски“ народ???. Но, Македонците постојат како историска реалност и покрај непрекинатите обиди за нивно однародување. Задача на историчарите е да ја бранат и одбранат историјата од политичката злоупотреба и да ја вратат дебатата на академско ниво, без анахрони притисоци на политиката.

Summary

Violeta Achkoska, PhD

IN DEFENSE OF HISTORY

The paper analyzes several issues from a methodological point of view, especially the issue of continuity and discontinuity in history and the issue of interpretation of historical sources. The analysis is supported by specific historical and current conditions regarding the denial of the Macedonian people by neighboring countries and his right to statehood. Special emphasis is placed on Bulgarian requirements for a "common" history as a recurrence of the dream of "San Stefano Bulgaria". The defense of history, with the help of historical facts, is put in function of the special Macedonian identity and history.

Цитирани извори и литература

А) Необјавени извори

Централен Државен Архив – Софија, ф: 194, МЗДИ, оп.1

Б) Литература

АНДОНОВ ЧЕНТО ИЛИЈА, *Мојот татко – Методија Андонов Ченто*, Скопје 1999.

АЧКОСКА ВИОЛЕТА, *Антифашистичкото востание и Народноослободителната борба на Македонскиот народ (1941-1944)*, Зб.: *Востанијата во Македонија*, Скопје 2015.

АЧКОСКА ВИОЛЕТА, *Вовед во историјата*, Скопје 2014.

- АЧКОСКА ВИОЛЕТА, ЖЕЖОВ НИКОЛА, *Репресијата и репресираните во најновата македонска историја*, Скопје 2005.
- AČKOSKA VIOLETA, *Makedonskata historiografija pomegu demokratizacijata i partizacijata 1991-2003, Prispевki za novejšo zgodovino* (Ljubljana), letnik XLIV, leto 2004, št. 2.
- БОШКОСКИ МИЛАН, *Имињата Македонија и Македонци во средновековните извори*, Скопје 2003.
- БРУННБАУЕР УЛФ, „Древна националност и вјековна борба за државност: историографски митови у Републици Македонији (БЈРМ)“. Зборник: *Хисторијски митови на Балкану*, Сарајево 2003.
- ВЕЛЕВ ГРИГОР, *Диктатура, Терор, Геноцид, Шовинизъм.*, Велико Търново, 2011.
- ВЕЛЈАНОВСКИ НОВИЦА, *Македонија во југословенско-бугарските односи 1944-1953*, ИНИ, Скопје 1998.
- ВЛАХОВ – МИЦОВ СТЕФАН, *Македонска национална програма*, Скопје 2016.
- ГЕОРГИЕВСКИ САШО, ДОДЕВСКИ САШО, (ед.), *Документи за Република Македонија 1990-2005*, кн. 3, Скопје 2008.
- ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ во *колективната меморија на македонскиот народ*, Скопје 2020.
- DRAGIŠIĆ PETAR, *Jugoslovensko-bugarski odnosi 1944-1949*, Beograd 2007.
- ЕВАНС РИЧАРД, „Во одбрана на историјата“, Скопје 2012.
- ЈОТЕВСКИ ВАСИЛ, *Македонците во Пиринскиот дел на Македонија (1949-1989)*, Скопје 2004.
- КАЛИНОВА ЕВГЕНИЈА, БАЕВА ИСКРА, *Българските преходи 1944-1999*, София 2000.
- КАР Х. ЕДВАРД, *Што е историјата*, Скопје 1990.
- ЛАЛКОВ МИЛЧО, *Основни насоки във вѣншната политика на балканските народнодемократични држави 1944-1948, Сб. Проблемѣт на мира и меѓународните одношения 1919-1980*, БАН, София, 1987.
- ЛОТАР Ш. ХАНС, *Македонскиот јазол: Идентитетот на Македонците прикажан на примерот на Балканскиот сојуз (1878-1914)*, Скопје 2004.
- ЛУКИЈАН ОД САМОСАТА, *Како треба да се пишува историјата*, (превод, воведна студија и белешки Војислав Сараќински), Скопје 2004.
- МАРИНОВ ЧАВДАР, *Македонското прашање од 1944 до денес. Комунизмот и национализмот на Балканот*, Скопје 2012.
- МИНОСКИ МИХАЈЛО, *Македонија и Бугарија, историски соочувања*, Скопје 2008.
- МИРЧЕВ ДИМИТАР, *Балканскиот мегаетникум, Националните доктрини на македонските соседи*, Скопје 2012.
- ПЕТРЕСКА ДАРИНКА, АЧКОСКА ВИОЛЕТА, *Осознавање на историјата*, Скопје 2003.
- РАЗБИРАЊЕТО НА ЗАЕДНИЧКОТО МИНАТО учење за иднината. *Секојдневниот живот во Албанија, Бугарија и Македонија 1945-2000*. Евроклио, Скопје 2000.

СВЕТОЗАРЕВИЌ - ПОКОРНИ БРАНИСЛАВ, *Македонци, милениумски сведоштва за идентитетското име*, Тетово 2021.

СТОЈКОВ СТОЈКО, Историјата како оружје: митот за „насилната македонизација“ во бугарската политичка наука, Зб. *Балканската историографија и современите предизвици*, Скопје 2021.

ТРЕБСТ СТЕФАН, *Бугарско-југословенската контраверза за Македонија 1967-1982*, Скопје 1997.

ХЕЈВУД ЕНДРЈУ, *Политика*, Скопје 2009.

ЦРВЕНКОВСКИ КРСТЕ, *На браникот на македонската самобитност*, Скопје 1998.